

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-69>

УДК 338.48-6:316.346.2(477+100)

АДАПТИВНИЙ ТУРИЗМ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

ADAPTIVE TOURISM: HISTORY OF FORMATION AND DEVELOPMENT IN UKRAINE AND IN THE WORLD

Кучер Павло Вікторович

кандидат географічних наук,

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3254-0283>**Цесьців Діана Степанівна**

кандидат географічних наук,

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7794-8049>**Kucher Pavlo, Tsestsiv Diana**

Ivan Bobersky Lviv State University of Physical Culture

У статті досліджено історію становлення та розвитку адаптивного туризму в Україні та світі. Розглянуто ключові етапи його еволюції: зародження у світовій практиці, розвиток у радянський період, інституціоналізацію в незалежній Україні та сучасні тенденції інтеграції в глобальний туристичний простір. Особливу увагу приділено аналізу проблем, що стримують ефективний розвиток адаптивного туризму, зокрема нормативно-правових обмежень, організаційних бар'єрів, браку фінансування та недостатньої інфраструктурної доступності. Водночас висвітлено перспективи подальшого розвитку, серед яких: удосконалення законодавчої бази, формування інклюзивного середовища, активізація міжнародної співпраці та застосування інноваційних технологій у сфері туризму. Отримані результати мають наукове й практичне значення та можуть бути використані як у дослідницькій діяльності, так і при розробці стратегій державної політики у сфері інклюзивного туризму.

Ключові слова: адаптивний туризм, історія становлення, інклюзивне середовище, бар'єри розвитку, перспективи, інноваційні технології, міжнародна співпраця.

The article explores the history of the emergence and development of adaptive tourism in Ukraine and in the international context. The study identifies the key stages of its evolution, including the origins in global practice, the specific characteristics of development during the Soviet period, the institutionalization and gradual professionalization in independent Ukraine, as well as the current trends in its integration into the global tourism industry. Particular emphasis is placed on analyzing the main challenges that continue to hinder the effective growth of adaptive tourism. These include insufficient regulatory and legal support, organizational and financial limitations, inadequate infrastructure accessibility for people with special needs, as well as the lack of systemic educational and informational support in society. At the same time, the article highlights promising directions for further advancement of adaptive tourism. Among them are the modernization and harmonization of national legislation with international standards, the creation of an inclusive social environment that ensures equal opportunities for all categories of citizens, the strengthening of international cooperation and exchange of best practices, and the implementation of innovative technologies that can improve the quality of tourism services for people with disabilities and other groups with limited mobility. The research results demonstrate the importance of adaptive tourism not only as a sector of the tourism economy, but also as a social phenomenon contributing to sustainable development, human rights protection, and inclusive policies. They can be applied in further scientific studies, in the practical work of tourism enterprises and operators, as well as in the development of state and regional strategies in the field of tourism and social integration. In this regard, adaptive tourism should be viewed as a multidimensional process that combines social responsibility, economic efficiency, and cultural exchange. Its successful progress requires close collaboration between state authorities, business representatives, academic institutions, and civil society, ensuring that the principles of accessibility and inclusion are transformed from declarations into everyday practice.

Keywords: adaptive tourism, history of formation, inclusive environment, development barriers, prospects, innovative technologies, international cooperation.

Постановка проблеми. Адаптивний туризм посідає важливе місце у сучасній туристичній науці та практиці, оскільки поєднує рекреаційну, та соціальну функції, які спрямовані на забезпечення доступності подорожей для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп. Становлення адаптивного туризму у світі зумовлене розвитком концепції інклюзивності та універсального дизайну, тоді як в Україні процес формувалася під впливом соціально-економічних і культурних чинників. Дослідження історії та особливостей розвитку адаптивного туризму дає змогу окреслити закономірності його еволюції, визначити актуальні виклики та перспективи інтеграції національного досвіду у світовий контекст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інклюзивності та забезпечення рівних можливостей осіб з інвалідністю у тому числі у туризмі, наукові підходи до вивчення адаптивного туризму залишаються фрагментарними. У науковій літературі бракує узагальненої інформації щодо історичної еволюції та системного порівняння світового й українського досвіду у адаптивному туризмі. Значна частина досліджень зосереджується переважно на сучасних проблемах доступності туристичної інфраструктури, тоді як витоки та етапи становлення адаптивного туризму розглядаються поверхово. Водночас в Україні бракує ґрунтовних досліджень, що комплексно поєднують історичний, соціальний та інституційний аспекти розвитку цієї сфери. Така ситуація ускладнює формування науково обґрунтованих стратегій розвитку адаптивного туризму, інтеграцію національного досвіду у світовий контекст та забезпечення відповідності міжнародним стандартам.

Проблематика адаптивного туризму перебувають у фокусі науковців починаючи з другої половини ХХ ст., коли у зарубіжній літературі почали формуватися підходи до розуміння доступності туристичного простору для людей з інвалідністю, а також інших маломобільних груп населення. Дослідження західних науковців J. Darcy, S. Buhalis, R. McKercher та ін. [10], спрямовані на аналіз доступності принципів універсального дизайну, адаптації туристичної інфраструктури та послуг, а також соціально-економічний ефект від залучення осіб з інвалідністю до туристичної діяльності. Всесвітня туристична організація (UNWTO) визначають адаптивний туризм як ключовий напрям сучасної туристичної політики,

який орієнтований на забезпечення рівних можливостей.

В Україні питання адаптивного та інклюзивного туризму висвітлено у працях вітчизняних науковців: О. Бейдика [1; 2], О. Топалової [9], Н. Белоусової [3], та ін., які акцентують увагу на необхідності поєднання рекреаційної, оздоровчої та соціальної функцій туризму. Важливе місце у наукових публікаціях відводиться вивченню досвіду радянського періоду, становленню туристичних маршрутів та ролі громадських організацій у забезпеченні доступності відпочинку для осіб з інвалідністю досліджені у працях І. Мельника [7], В. Сіліваненко [8].

Джерельна база дослідження адаптивного туризму включає міжнародні нормативно-правові акти (Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, документи Всесвітньої туристичної організації), національне законодавство у сфері соціального захисту та туризму, а також наукові праці з галузей туризмології, соціології, реабілітології та економіки [11]. У сучасній літературі простежується тенденція до міждисциплінарного осмислення цього явища, що сприяє формуванню комплексних моделей розвитку адаптивного туризму.

Наукові публікації, матеріали міжнародних організацій, нормативно-правові документи, а також аналітичні звіти щодо розвитку інклюзивного туризму дозволяють комплексно простежити еволюцію адаптивного туризму та визначити його сучасний стан.

Виділення раніше невирішених частин загальної проблеми. Попри зростання уваги до питань інклюзивності та рівних можливостей у сфері туризму, наукові підходи до вивчення адаптивного туризму залишаються фрагментарними. У науковій літературі відсутнє узагальнене бачення його історичної еволюції та системного порівняння світового й українського досвіду. Значна частина досліджень зосереджується переважно на сучасних проблемах доступності туристичної інфраструктури, тоді як витоки та етапи становлення адаптивного туризму розглядаються поверхово. Водночас в Україні бракує ґрунтовних досліджень, що комплексно поєднують історичний, соціальний та інституційний аспекти розвитку цієї сфери. Така ситуація ускладнює формування науково обґрунтованих стратегій розвитку адаптивного туризму, інтеграцію національного досвіду у світовий контекст та забезпечення відповідності міжнародним стандартам.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз історії становлення та розвитку адаптивного туризму у світі та в Україні, а також визначення ключових тенденцій, проблем і перспектив його подальшого функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Адаптивний туризм трактується як специфічний напрям туристичної діяльності, орієнтований на забезпечення рекреаційних і пізнавальних потреб осіб з обмеженими можливостями здоров'я та особливими потребами. Його сутність полягає у створенні інклюзивного середовища, що поєднує доступність інфраструктури, спеціалізовані послуги та соціальну підтримку, спрямовану на інтеграцію зазначених груп населення у туристично-рекреаційний простір [5; 6].

Адаптивний туризм можна розглядати з соціально-гуманітарної, економічної та медико-реабілітаційної позицій. Соціально-гуманітарний підхід полягає у забезпеченні рівних прав і можливостей у доступі до туристичних ресурсів; економічний підхід полягає у потенціалі адаптивного туризму як сегмента ринку послуг; медико-реабілітаційний підхід пов'язаний із покращенням фізичного і психоемоційного стану людей із інвалідністю [3].

Зародження адаптивного туризму у світі пов'язане з післявоєнним періодом, коли у країнах Західної Європи та Північної Америки більша увага приділялась до реабілітації ветеранів і осіб з інвалідністю [2]. Саме у 1960–1970-х роках сформувалися перші інституції та програми, які були направлені на забезпечення доступності подорожей та відпочинку. Цей період став початком інтеграції інклюзивних практик у сферу туризму.

Адаптивний туризм у світі набуває дедалі більшого значення як елемент інклюзивної соціальної політики та складова сталого розвитку туристичної індустрії [11]. Сучасні тенденції характеризуються зростанням попиту на доступні туристичні послуги, впровадженням міжнародних стандартів безбар'єрності, активним використанням цифрових технологій для планування подорожей та формуванням спеціалізованої інфраструктури. У країнах Європейського Союзу, Північної Америки та частково Азії адаптивний туризм розглядається як сегмент ринку з високим потенціалом економічного зростання та соціальної інтеграції.

У радянський період адаптивний туризм не мав значного розвитку і переважно поєднувався із санаторно-курортним лікуванням у оздоровчих закладах. Хоча туристично-екскурсійна діяльність для осіб з інвалідністю не була широко поширеною, саме тоді було закладено організаційні та соціальні передумови для подальшого розвитку цієї сфери.

Після 1991 в Україні року завдяки діяльності громадських організацій та ініціатив у сфері спорту й рекреації почав формуватися адаптивний туризм. Починаючи з 2000-х років, він поступово набуває наукового та методичного підґрунтя, розширює інфраструктурні можливості та інтегрується у загальну систему туристичних послуг, які орієнтовані на принципи доступності та інклюзії [2].

Адаптивний туризм в Україні перебуває на етапі становлення, адже все ще багато туристичних об'єктів залишаються недостатньо адаптованими. Серед основних проблем, які перешкоджають розвитку адаптивного туризму можна виокремити недосконалість

Таблиця 1

Основні етапи розвитку адаптивного туризму

Етап	Часові межі	Основні події	Регіони/приклад
Передумови	До середини XX ст.	Початкові реабілітаційні поїздки, гуманістичні підходи	Європа, США
Зародження	1950–1970 рр.	Спеціалізовані програми для людей з інвалідністю	США, Західна Європа
Систематизація	1970–1990 рр.	Інклюзивний туризм, закони про рівні права	США, ЄС, Японія
Глобальна інтеграція	1990–2010 рр.	Міжнародні стандарти доступності, універсальний дизайн	Світ
Сучасний етап	2010–дотепер	Інновації, цифрові технології, розвиток в Україні	Україна, ЄС, США, Азія

Джерело: складено за матеріалами [6]

нормативно-правової бази, обмеженість фінансових ресурсів, недостатню обізнаність операторів ринку та низький рівень інфраструктурної доступності (табл. 2).

Розвиток адаптивного туризму передбачає удосконалення законодавчого регулювання, інтеграцію національних програм з міжнародними ініціативами, залученням інвестицій у створення доступного середовища, а також посилення ролі громадських організацій та місцевих громад.

Таблиця 2

Проблеми розвитку адаптивного туризму

Проблеми	Перспективи розвитку
Недостатня інфраструктурна доступність туристичних об'єктів	Модернізація інфраструктури відповідно до міжнародних стандартів безбар'єрності
Фрагментарність нормативно-правової бази	Удосконалення законодавства та гармонізація з європейськими нормами
Обмежене фінансування та інвестиції	Залучення державних і приватних інвестицій, міжнародних грантів
Низький рівень обізнаності туристичних операторів	Проведення навчальних програм і підвищення кваліфікації у сфері інклюзивного туризму
Стереотипи та бар'єри суспільного сприйняття	Популяризація інклюзивних цінностей, соціальна реклама та освітні кампанії
Відсутність системних наукових досліджень	Розвиток науково-методичної бази, інтеграція у міжнародні наукові проекти

Джерело: складено за матеріалами [5]

Крім того, необхідно змінювати суспільні уявлення про інклюзію, що вимагає відповідної державної політики та співпраці.

Висновки. Проведене дослідження дозволило встановити, що адаптивний туризм є важливим складником сучасної туристичної діяльності, спрямованим на забезпечення рівних можливостей участі у туристичних подорожах для людей з інвалідністю та інших маломобільних груп. Аналіз світового досвіду показав, що розвиток адаптивного туризму відбувався паралельно із поширенням концепцій інклюзивності, універсального дизайну та соціальної інтеграції.

Історія становлення та розвитку адаптивного туризму демонструє поступовий перехід від ініціатив соціальної спрямованості до визнання цього напрямку як важливої складової туристичної індустрії. У світовій практиці адаптивний туризм почав формуватися на основі гуманістичних ідей інклюзії та забезпечення рівних прав, що згодом було закріплено міжнародними нормативно-правовими документами. У радянський період розвиток цього напрямку відбувався переважно в рамках реабілітаційних програм та оздоровчих таборів, що заклало підґрунтя для подальшої інституціоналізації.

В Україні адаптивний туризм поступово утвердився як міждисциплінарне явище, що інтегрує соціальну політику, туризмологію, реабілітацію та економіку. Його розвиток відображає загальносвітові тенденції інклюзивності, водночас враховуючи національні особливості та проблеми доступності інфраструктури. Аналіз історичного досвіду дозволяє стверджувати, що адаптивний туризм має значний потенціал не лише у сфері соціальної інтеграції осіб з інвалідністю, а й у контексті формування стійких моделей туристичного розвитку.

Таким чином, вивчення історії становлення та розвитку адаптивного туризму створює підґрунтя для глибшого осмислення його сучасних викликів та визначення перспектив удосконалення нормативної, організаційної й інфраструктурної бази в Україні та світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бейдик О. О., Топалова О. І. Адаптивний туризм: передумови та перспективи розвитку : навч. посіб. Київ, 2025.
2. Бейдик О. О., Мельничук А. Л., Топалова О. І. Адаптивний туризм: класифікація та науково-методологічні підходи до суспільно-географічного дослідження. Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Херсон, жовтень 2015 р.). Херсон : Економічний університет України, 2015. 464 с.
3. Белоусова Н. В. Теоретичні аспекти розвитку інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні. *Наук. зап. СумДПУ ім. А. С. Макаренка. Географічні науки*. 2018. Вип. 9. С. 205–212. URL: <http://repository.sspu.edu.ua>

4. Голод А. П., Крадецька А. О. Дитячий адаптивний туризм в Україні: передумови розвитку та проблеми безпеки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015/2024. URL: <http://global-national.in.ua>
5. Кучер П., Данилевич М., Лабарткава В. Адаптивний туризм як форма організації дозвілля для людей з інвалідністю. IV Всеукр. наук.-практ. конф. «Інновації, гостинність, туризм: наука, освіта, практика» (Львів, 30 травня 2024 р.). Львів, 2024. С. 332–334. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua>
6. Кучер П., Данилевич М. Характеристика адаптивного туризму: сутнісний підхід. Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. «Альтернативний туризм» (Львів, 17–18 жовтня 2024 р.). Львів, 2024. С. 201–203. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua>
7. Мельник І. Л., Харченко А. М. Адаптивний туризм: теоретичний аспект. Матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21 травня 2024 р.). Київ, 2024. С. 245–246.
8. Сіліваненко В. О. Рекреаційні ресурси для організації адаптивного туризму в Україні : кваліфікац. роб. Кривий Ріг, 2025. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua>
9. Топалова О. І. Суспільно-географічні передумови та перспективи розвитку адаптивного туризму в Україні : автореф. дис. ... канд. геогр. наук. Київ, 2016. URL: <http://ir.library.knu.ua>
10. Darcy S., McKercher B., Schweinsberg S. From tourism and disability to accessible tourism: A perspective article. *Tourism Review*. 2020. Vol. 75, No. 1. P. 140–144. DOI: <https://doi.org/10.1108/TR-07-2019-0323>
11. Sambhanthan A., Good A. Enhancing Tourism Destination Accessibility in Developing Countries through Virtual Worlds // arXiv. June 2013.

REFERENCES:

1. Beidyk, O. O., & Topalova, O. I. (2025). Adaptive tourism: prerequisites and development prospects [Adaptive tourism: Prerequisites and development prospects]. *Navchalnyi posibnyk*. Kyiv.
2. Beidyk, O. O., Melnychuk, A. L., & Topalova, O. I. (2015). Adaptive tourism: classification and scientific-methodological approaches to socio-geographical research [Adaptive tourism: Classification and scientific-methodological approaches to socio-geographical research]. In *Materialy VI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kherson, October 2015). Kherson: Ekonomichnyi universytet Ukrainy, 464 p.
3. Bielousova, N. V. (2018). Theoretical aspects of the development of inclusive rehabilitation and social tourism in Ukraine [Theoretical aspects of the development of inclusive rehabilitation and social tourism in Ukraine]. *Naukovi zapysky Sumskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. A. S. Makarenka. Heohrafichni nauky* [Scientific Notes of Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko. Geographical Sciences], 9, 205–212. Retrieved from: <http://repository.sspu.edu.ua>
4. Holod, A. P., & Kradetska, A. O. (2015/2024). Dytiahyi adaptivnyi turizm v Ukraini: peredumovy rozvytku ta problemy bezpeky [Children's adaptive tourism in Ukraine: Prerequisites for development and safety issues]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky* [Global and National Problems of Economy]. Retrieved from: <http://global-national.in.ua>
5. Kucher, P., Danylevych, M., & Labartkava, V. (2024). Adaptive tourism as a form of leisure organization for people with disabilities [Adaptive tourism as a form of leisure organization for people with disabilities]. In IV Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia «Innovatsii, hostynnist, turizm: nauka, osvita, praktyka» (Lviv, May 30, 2024), pp. 332–334. Retrieved from: <http://repository.ldufk.edu.ua>
6. Kucher, P., & Danylevych, M. (2024). Characteristics of adaptive tourism: an essential approach [Characteristics of adaptive tourism: An essential approach]. In III Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia «Alternatyvnyi turizm» (Lviv, October 17–18, 2024), pp. 201–203. Retrieved from: <http://repository.ldufk.edu.ua>
7. Melnyk, I. L., & Kharchenko, A. M. (2024). Adaptive tourism: theoretical aspect [Adaptive tourism: Theoretical aspect]. In XIII Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia (Kyiv, May 21, 2024), pp. 245–246.
8. Silivanenko, V. O. (2025). Recreational resources for organizing adaptive tourism in Ukraine [Recreational resources for organizing adaptive tourism in Ukraine]. Qualification work. Kryvyi Rih. Retrieved from: <http://elibrary.kdpu.edu.ua>
9. Topalova, O. I. (2016). Socio-geographical prerequisites and prospects for the development of adaptive tourism in Ukraine [Socio-geographical prerequisites and prospects for the development of adaptive tourism in Ukraine]. Abstract of PhD dissertation. Kyiv. Retrieved from: <http://ir.library.knu.ua>
10. Darcy, S., McKercher, B., & Schweinsberg, S. (2020). From tourism and disability to accessible tourism: A perspective article. *Tourism Review*, 75(1), 140–144. DOI: <https://doi.org/10.1108/TR-07-2019-0323>
11. Sambhanthan, A., & Good, A. (2013). Enhancing tourism destination accessibility in developing countries through virtual worlds. arXiv. June 2013.